

*В.С.Білецький, д.т.н., проф.,
Донецький національний технічний університет*

Громадський сектор у дослідно-видавничій справі

Традиційно у нашій країні науковими дослідженнями, підготовкою і виданням наукових монографій, посібників та підручників, довідкової літератури займалися і займаються структури Національної академії наук, класичні і фахові університети, інші вищі навчальні заклади, галузеві науково-дослідні та проектні інститути. З часів української незалежності, коли потужно почав розвиватися громадський сектор суспільства, до цього переліку долучилися неприбуткові недержавні організації (НДО) науково-дослідницького профілю. Це різноманітні ініціативно створені галузеві академії, центри тощо, які заснували свої періодичні видання, сайти, ведуть активну видавничу діяльність. Цьому явищу і присвячений наш огляд, де ми на прикладі декількох недержавних наукових організацій простежимо можливості наукових НДО. Зупинимось на чотирьох із них – Академії гірничих наук України, Науковому товариству ім. Шевченка, зокрема його Донецькому відділенню, Українській нафтогазовій академії та Українському культурологічному центру м. Донецька.

Академія гірничих наук України — громадська наукова організація гірничо-металургійного профілю, яка об'єднує вчених і спеціалістів, трудові колективи підприємств та організацій.

Створена в 1991 р. в Кривому Розі. Має вісім спеціалізованих і чотирнадцять регіональних відділень, два наукових центри (Донбаський та Дніпропетровський) і один науково-технологічний центр «Підземіндустрія». В них працюють понад 150 штатних і 200 позаштатних працівників, у т. ч. 134 доктори наук. Має бл. 100 членів-кореспондентів та 50 дійсних членів. Усього за 15 років існування виконано понад 500 науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, сумарний економічний ефект від їх впровадження складає понад 1 млрд. грн. За розробку та впровадження передової техніки і нових технологій 15 членів Академії одержали звання лауреатів Державної премії України.

З 2000 р. при АГНУ працює Українсько-Європейський центр підвищення кваліфікації працівників гірничої промисловості, створений у рамках Європейської програми науково-методичної і освітньої допомоги ЕС TACIS.

АГН України має видавництво «Мінерал», яке опублікувало понад 40 монографій і навчальних посібників. Найбільш відомою і

значимою є 14-томна серія посібників з гірництва [3]. Видається журнал «Відомості Академії гірничих наук України». Перспективні плани АГНУ передбачають створення відділення «Вища гірнича та металургійна освіта». Керує Академією д.т.н., проф. В.Ф.Бизов, який тривалий час обіймав посаду ректора Криворізького технічного інституту.

Наукове товариство ім. Шевченка - академічна організація, утворена за ідеєю подвижників відродження Сходу і Заходу України у 1873 у м. Львові, зліквідована "радянською владою" у 1939, але відновлена у 1947 в Західній Європі та США (де відома як Shevchenko Scientific Society), а з 1989 відновила діяльність і на території України.

Після першого етапу розвитку, пов'язаного з розбудовою видавничої літературної діяльності Товариство за оновленим статутом, прийнятим у 1892 р., перетворюється в справжню багатопрофільну академію наук.

Світовий рівень діяльності НТШ підтверджує участь його делегатів у міжнародних конференціях (Прага, Париж, Варна, Софія, Санкт-Петербург), а також численні дійсні члени НТШ чужинці. Серед них Альберт Ейнштейн, Олександр Брікнер, Ян Бодуен де Куртене, Давид Гільберт, Альфред Єнсен, Раймунд Кайндль, Фелікс Кляйн, Андре Мазон, Томаш Масарик, Любор Нідерле, Макс Планк, Олексій Шахматов та інші. У НТШ успішно працювали історики Іван Крип'якевич, Мирон Кордуба, філологи Василь Сімович, Михайло Возняк, Кирило Студинський, Василь Щурат, вчені у галузі стислих наук: Іван Фещенко-Чопівський (металургія), Володимир Кучер, Олександр Смакула, Зенон Храпливий, Василь Стасів (фізика). На новий рівень вийшла географічні студії під проводом Володимира Кубійовича. Засновником модерної енциклопедичної справи слід вважати проф. Івана Раковського.

Головним серійним виданням НТШ за усіх періодів його існування стали "Записки НТШ" (ЗНТШ) засновані у 1892 р. і особливо розвинуті Михайлом Грушевським (під редакцією М. Грушевського вийшло 107 томів ЗНТШ). Крім ЗНТШ, також розпочато цілий ряд інших серійних видань: у 1895 р. започатковано серійний збірник "Жерела до історії України-Руси" (вийшло 22 томи), "Пам'ятки українсько-руської мови і літератури" (8 томів), "Етнографічний збірник" (40 томів), "Матеріали до українсько-руської етнології" (22 томи), "Студії з поля суспільних наук та статистики", "Часопись правнича і економічна". Крім того виходили "Збірник Історично-філософської секції", "Збірник Філологічної секції") та інші серійні видання. В 1897 р. засновано "Збірник

Математично-природописно-лікарської секції і "Лікарський збірник". Саме у цих виданнях провідні діячі НТШ заклали основи української наукової, медичної і технічної термінології. З 1900 р. почав виходити інформаційний кварталник про діяльність Товариства "Хроніка НТШ", одночасно українською та німецькою мовами. Наслідком спільної праці членів НТШ стала перша "Українська Загальна Енциклопедія" під редакцією І. Раковського "Велика історія України" та "Історія Українського Війська". В 1937 р. серед численних праць Географічної комісії НТШ вийшов "Атлас України та сумежних країв" під редакцією Володимира Кубійовича.

Загальний видавничий доробок НТШ за станом на вересень 1939 складав майже 1200 томів збірників, монографій, часописів тощо. Про науковий рівень праць НТШ як академічного центру української славістики засвідчував широкий обмін виданнями з науковими установами і бібліотеками на усіх п'яти континентах. Так наприклад у 1909 р. такий обмін здійснився з 244 установами в 28 країнах світу (зокрема з 22 центрами в США). Єдиною у своєму роді світовою скарбницею української культури стала бібліотека НТШ. За станом на 1939 р. вона налічувала 350 тис. одиниць.

НТШ ще з кінця ХІХ ст. послідовно впроваджувало українську мову в наукові праці не тільки з питань українознавства, а й стислих наук, було промотором формування наукової термінології та української наукової мови. Вчені НТШ здійснили особливий внесок у вироблення єдиних правописних норм української мови. НТШ співавтор першого загальноукраїнського правопису.

Діяльність Товариства з перших років праці мала чітко окреслене націотворче та націозахисне спрямування.

Діячі НТШ відіграли провідну роль в діяльності Таємного українського університету та в обороні українського шкільництва. Зібрані під егідою НТШ фонди стародруків, рукописів, часописів, книг, колекції українських старожитностей та фольклорної спадщини становлять золотий фонд україніки.

До 1985 р. його діяльністю керував проф. Володимир Кубійович, який розгорнув безпрецедентну наукову працю над створенням Енциклопедій Українознавства [1, 2]. Підсумком цієї праці є 4 багатотомні енциклопедії (2 українською мовою - разом 14 томів, та 2 англійською мовою - разом 8 томів). НТШ в Європі (голова - проф. А. Жуковський) координує діяльність українських вчених у Франції, Німеччині, Великобританії, Польщі, Словаччині, Румунії та інших державах Європи за межами України.

Наймасштабнішою є діяльність НТШ-Америка з головним центром у Нью Йорку, де у власному будинку розміщені канцелярія, бібліотека, архіви і конференційна база Товариства. НТШ в Америці

(НТШ-А) підхопило наукову і видавничу естафету матірнього НТШ, і достойно репрезентувало вільну наукову думку і державницькі аспірації українців упродовж майже 50-літньої повоєнної епохи. Воно додало до скарбниці українознавства понад 50 томів Записок НТШ. Важливим новим дослідно-видавничим проектом НТШ-А є "Енциклопедія Української Діаспори", який сьогодні здійснюється під редакцією проф. Василя Маркуся. Діють осередки НТШ в Чикаго, Філядельфії, Вашингтоні, Детройті, Клівленді, Пітсбургу.

Центром Наукового товариства ім. Шевченка в Канаді (НТШ-К) є Торонто. З часу свого заснування (1949) НТШ-К веде суттєву конференційну діяльність, під егідою Товариства вийшло десятки томів праць і збірників. Товариство має територіальні Осередки НТШ в Едмонтоні, Оттаві, Монреалі.

Упродовж чотирьох десятиліть працює НТШ-Австралія, що має осередки в Сідней, Мельборні, Канберрі, та Аделаїді.

З 1955 р. діяльність діаспорних центрів НТШ координується Головною Радою НТШ, яка після приєднання до її діяльності головної краєвої структури Товариства в Україні перейменована у Світову Раду Наукових товариств ім. Шевченка. Її Генеральний секретаріат статутно перенесений назавжди в Україну.

З 1989 р. діяльність НТШ відновлена в Україні. Сьогодні НТШ в Україні об'єднує понад 1500 вчених, які зосереджені в 6 секціях та 35 різнопрофільних комісіях, що надає Товариству універсальний академічний статус. Загальнодержавний характер Товариства забезпечує 15 територіальних Осередків НТШ серед них в Києві, Харкові, Черкасах, Сімферополі, Донецьку (єдине відділення НТШ), Луцьку, Ужгороді, Чернівцях, Івано-Франківську, Тернополі. Науковою серцевиною Товариства є корпус дійсних членів НТШ до якого обрано 125 вчених. Основним науковим форумом Товариства є березнева Наукова сесія НТШ, тривалістю до одного місяця, в якій беруть участь до 500 науковців. З 1990 по 2007 р. вже відбулося 18 таких наукових сесій. Крім українознавчих конференцій проведено ряд форумів в різних ділянках стислих наук, зокрема з фізики, комп'ютерних наук, екології, матеріалознавства тощо. Найбільш продуктивною сферою праці НТШ в Україні є видавнича діяльність. Головним серійним виданням НТШ є "Записки НТШ". Відроджене Товариство видало майже 30 томів "Записок НТШ" з різних проблем українознавчої гуманістики. "Записки НТШ" - найпрестижніший за усі часи українознавчий серійний збірник – незабаром вийде друком його 250-й том. Здобутки вчених в ділянці стислих наук публікуються в "Працях НТШ". Крім того, вже в нові часи видано: "Лікарський збірник" (11 томів), "Фізичний збірник" (5 томів), "Екологічний збірник" (4 томи), "Студії з поля історії української

науки і техніки”. Вийшли численні збірники пов'язані з проведеними конференціями і конгресами. В серії "Українознавча бібліотека НТШ" друкуються монографії чільних вчених Товариства, а також праці з гостроактуальних проблем української історії та культури. Неперервний характер має теж випуск нових праць в серії "Визначні діячі НТШ" та "Мемуарна бібліотека НТШ". НТШ в Україні завершило перевидання 11-томної "Енциклопедії Українознавства" під редакцією В. Кубійовича. Щорічно виходить "Хроніка НТШ" та журнал "Вісник НТШ". НТШ разом з НАНУ готує і видає багатотомну "Енциклопедію сучасної України". У видавничому доробку нового НТШ за роки незалежності близько 500 видань.

Донецьке відділення НТШ. Історія НТШ-Донецьк починає свій відлік з 24.05.1997, коли відбулися Установчі збори відділення, на яких були присутні науковці донецьких вузів та відділення НАНУ. Головою Донецького відділення НТШ обрано д.т.н., проф. Донецького національного технічного університету Володимира Білецького, вченим секретарем – к.ф.н., професора, керівника Донецького відділення Центру гуманітарної освіти НАН України Ігоря Паська.

За період 1997-2006 рр. відділення виросло до 60 чол., увібравши в себе відомих вчених, провідних фахівців регіону з історії, філософії, мовознавства, літературознавства, хімії, медичних наук, гірництва. Специфікою утворення і роботи Донецького НТШ є те, що воно виникло і функціонує при тісній співпраці з базовою ресурсною дослідницько-видавничою громадською організацією "Український культурологічний центр" (УКЦентр).

У 2001 р. заснований «Донецький вісник НТШ». За період 2001-2006 рр. вийшло друком 15 томів Вісника [9]. Рубрики: політика, філософія, психологія, історія, мова, література, гірничі науки, техніка, хімія, медицина. ISSN 1728-9572.

У 2001 р. разом з Донецьким відділенням Центру гуманітарної освіти НАНУ та УКЦентром Донецька заснований збірник «Проблеми сучасного підручника середньої і вищої школи». Друком вийшло 3 томи. ISSN 1810-4126.

У 2007 р. засновано "Хроніку Донецького НТШ". ISSN 1814-1617.

"Український культурологічний Центр" (УКЦентр) - громадська дослідно-видавнича фундація, яка своєю діяльністю сприяє трансформації України, ринковим реформам, формуванню і розвитку демократичного суспільства, інтеграції України і європейський і світовий економічний, політичний інформаційний

простір. Центр засновано в Донецьку у 1994 році за ініціативою Донецького обласного Товариства української мови ім. Т.Г.Шевченка. Автор концепції Центру і його директор – д.т.н., проф. Білецький В.С. Склад центру - фахівці різних галузей знань, науковці, зокрема, політологи, економісти, історики, соціологи.

Основні пріоритети, які на самих початках визначив для себе Центр – робота над проектами, які сприяють формуванню сучасної української еліти та всебічний розвиток молоді.

Крім того, цілі та завдання УКЦентру:

- налагодження та розвиток зв'язків з національно-культурними організаціями світу, зокрема, шляхом "народної дипломатії";
- виявлення найслабших ланок у культурному розвитку регіону Донбасу та координація дій фахівців по нормалізації стану;
- збереження та розвиток культурних надбань краю;
- дослідно-видавнича робота з соціально-економічної, політологічної, історичної, культурологічної проблематики та висвітлення її результатів шляхом видавничої діяльності.

УКЦентр виконує функції аналітичного центру регіону Донбасу та ресурсно-інформаційного центру громадських організацій. В перспективі – заснування на основі Центру "Східно-українського інституту системних досліджень" .

Основні принципи, які було вирішено взяти на озброєння – професіоналізм роботи, комбіноване фінансування – гранти і фандрейзинг в Україні. Центр, має значний творчий потенціал: понад 20 докторів та кандидатів наук.

За 1994-2006 рр. роботи УКЦентр самостійно та у співпраці з Донецьким відділенням НТШ, Донецьким відділенням Товариства "Україна-Світ", Донецьким обласним Товариством української мови виконав понад 80 видавничих проектів, у 1995 р. започаткував видання аналітично-інформаційного журналу "Схід", виконав ряд міжнародних проектів, зокрема, Україна-США, Україна-Канада, Україна-Росія, має постійні зв'язки з організаціями-партнерами східної та західної української діаспори. Загальна кількість одиниць видань УКЦентру спільно з Донецьким відділенням НТШ на 01.01.2007 сягає понад 150. Серед видавничих проектів – посібники для шкіл та вузів та монографії з історії, культури, філософії, точних наук (наприклад, посібник «Історія світової та української культури», «Якісні задачі з фізики», «Громадянське суспільство та національна ідея», «Заселення степової України в XVI-XVIII ст», «Павло Байдебура» (вибрані твори, спогади, дослідження творчості), посібники з літературного краєзнавства «Козак Мамай» (Кубань), «Чорноморська хвиля» (Крим), «Таємниця духовного скарбу» (Донбас), «Слобожанська хвиля» тощо. У галузі природничих наук:

“Гірничий енциклопедичний словник”, тт. I, II та III (2001, 2002, 2004 рр.) [4-6]. “Словник...” є основою української національної терміносистеми в гірничій галузі. На його базі з 2004 р. починає видаватися "Мала гірничо-енциклопедія" (кількість статей - 18000) [4].

Загальний наклад видань Донецького відділення НТШ і УКЦентру – понад 250 тис. прим. Видання Центру стали лауреатами III, IV, VI та VII регіональних форумів «Книжкова справа Донбасу» 1998, 1999, 2001, 2002 та 2004 років, учасники всеукраїнських книжкових виставок «Книжковий сад» та «Книжковий форум» у Києві та Львові у 2001 і 2002 році.

Головна мета цих громадських наукових організацій – розвиток і координація на міжгалузевій основі наукових досліджень, які будуть сприяти збагаченню духовної та матеріальної культури українського народу, розбудові Української Держави.

У 2002 році НТШ-Донецьк зареєстровано як регіональний «Аналітичний центр» на всеукраїнському сайті «Аналітичні центри України» <http://www.intellect.org.ua>.

У 2006 р. Донецьке відділення НТШ, Аналітично-інформаційний журнал “Схід” та УКЦентр стають офіційними партнерами Всеукраїнської експертної мережі (ВЕМ) <http://www.experts.net.ua>

У 2007 р. УКЦентр за значний інтелектуальний доробок відзначений грамотою, а його керівник В.С.Білецький спеціальною відзнакою ВЕМ “Експерт 2006 року”.

Українська нафтогазова академія (УНГА) - всеукраїнська громадська організація, яка об’єднує провідних учених, колективи галузевих інститутів, учбових закладів, установ і підприємств, що розробляють комплекс науково-технічних проблем нафтогазової справи. Створена у 1993 р. Структурно поділяється на 11 відділень:

- геології нафти і газу (Київ), - геофізичних методів досліджень (Київ), - техніки і технології буріння (Івано-Франківськ), - розкриття і випробування пластів (Львів), - розробки та експлуатації нафтових і газових родовищ (Івано-Франківськ), - переробки нафти і газу (Київ), - транспорту нафти і газу (Київ), - нафтогазового обладнання і механізмів (Івано-Франківськ), - автоматизації технологічних процесів і виробничо-господарської діяльності (Харків), - економіки нафтової і газової промисловості (Київ), - екології та проблем розвитку нафтогазового комплексу (Київ).

У своїй діяльності УНГА керується концепцією пріоритетності розвитку вітчизняного нафтогазового комплексу з метою максимально можливого самозабезпечення країни нафтою і газом.

УНГА працює над широким колом питань: - теоретичні і прикладні аспекти розвитку економіки нафтогазової промисловості, організації виробництва в ринкових умовах; - пошуки покладів нафти в піднасувних комплексах порід та в неструктурних пастках; - розробка нового напрямку геофізичних методів пошуку та розвідки покладів нафти і газу, що ґрунтується на фізикогеологічних основах взаємодії акустичного, теплового та електричного полів; - автоматизація технологічних процесів нафтогазопровідного транспорту і створення нових систем керування ним; - наукове забезпечення нафтогазопозукових робіт в українському секторі Чорного і Азовського морів; - відновлення і введення в експлуатацію низькодебітних свердловин, законсервованих або закинутих родовищ; - підвищення нафтовіддачі; - розвиток машинобудування для нафтогазового комплексу.

Науково-видавничий доробок УНГА значний. Слід відмітити фундаментальне 6-томне видання “Атлас нафтогазоносних провінцій України”, ряд термінологічних видань Київського та Харківського відділень Академії [7, 8].

Висновок

1. Українські недержавні наукові фундації мають більш ніж вікову традицію продуктивної роботи у галузі гуманітарних і стислих наук та розпочаті, які системно розпочаті першою національною академічною організацією – Науковим Товариством імені Шевченка, заснованим ще у 1873 р.

2. Сучасні наукові НДО утворилися в нову епоху відновлення незалежності Української держави і мають суттєвий доробок у галузі практично всього спектра наук.

3. Феноменом розвитку української науки останніх 15 років є те, що саме наукові НДО були ініціаторами і здійснили, - інколи самостійно, інколи у співпраці з НАН України, вузами, - ряд масштабних видавничих проектів, зокрема випуск енциклопедій.

Слід підкреслити значний доробок наукових НДО Донецького регіону – Українського культурологічного центру та Донецького відділення НТШ, які є ресурсною і творчою базою як сучасних фундаментальних видань, так і серії навчальної літератури у гірництві, а також ряду періодичних наукових видань, зокрема фахових.

Література

1. Енциклопедія українознавства (під ред. В.Кубійовича). Т.1-9 – К.:Глобус, 1993. – 400 с.

2. UKRAINE. A Concise Encyclopaedia. V.1 Edited by V.Kubijovyc. Toronto: University of Toronto Press. – 1970. – 1185 p. UKRAINE. A Concise Encyclopaedia. V.2 Edited by V.Kubijovyc. Toronto: University of Toronto Press. – 1971. – 1394 p.

3. Бизов В.Ф., Поронько І.С. Основи динамічної та прикладної геології (динамічна геологія). Т. 1. – Кривий Ріг: Мінерал. 2000. – 205 с. Бизов В.Ф., Поронько І.С. Основи динамічної та прикладної геології (прикладна геологія). Т. 2. – Кривий Ріг: Мінерал. 2000. – 137 с. Бизов В.Ф., Трощенко В.М. Кристалографія, мінералогія і петрографія (короткий курс). Т. 3. – Кривий Ріг: Мінерал. 2000. – 121 с. Бизов В.Ф. Основи технології гірничого виробництва (виробничі процеси). Т. 4. – Кривий Ріг: Мінерал. 2000. – 247 с. Бизов В.Ф. Основи технології гірничого виробництва (технологічні засоби). Т. 5. – Кривий Ріг: Мінерал. 2000. – 250 с. Бизов В.Ф., Федоренко П.Й. Маркшейдерська справа. Т. 6. – Кривий Ріг: Мінерал. 2001. – 210 с. Бизов В.Ф., Лапшин О.Є. Охорона праці в гірництві. Т. 7. – Кривий Ріг: Мінерал. 2001. – 251 с. Бизов В.Ф. Управління якістю продукції гірничих підприємств. Т. 8. – Кривий Ріг: Мінерал. 2001. – 293 с. Бизов В.Ф., Франчук В.П. Гірничі машини. Т. 9. – Кривий Ріг: Мінерал. 2004. – 468 с. Бизов В.Ф., Федоренко П.Й. Вибухові роботи. Т. 10. – Кривий Ріг: Мінерал. 2001. – 230 с. Бизов В.Ф., Моркун В.С. Енергозабезпечення гірничих підприємств. Т. 11. – Кривий Ріг: Мінерал. 2003. – 266 с. Бизов В.Ф., Корж В.А. Підземні гірничі роботи. Т. 12. – Кривий Ріг: Мінерал. 2003. – 286 с. Бизов В.Ф., Дриженко А.Ю. Відкриті гірничі роботи. Т. 13. – Кривий Ріг: Мінерал. 2004. – 341 с. Бизов В.Ф. Проектування гірничих підприємств. Т. 14. – Кривий Ріг: Мінерал. 2003. – 341 с.

4. Гірничий енциклопедичний словник. Т. 1./ За ред. В.С.Білецького – Донецьк: Східний видавничий дім. – 2001. – 514 с. Гірничий енциклопедичний словник. Т. 2./ За ред. В.С.Білецького – Донецьк: Східний видавничий дім. – 2002. – 632 с. Гірничий енциклопедичний словник. т.ІІІ. (за редакцією В.С.Білецького). - Донецьк: Східний видавничий дім. – 2004. – 752 с.

5. Мала гірнича енциклопедія. т. І. (за редакцією В.С.Білецького). – Донецьк: Донбас, 2004. – 640 с.

6. Смирнов В.О., Білецький В.С. Фізичні та хімічні основи виробництва. Навчальний посібник. – Донецьк: Східний видавничий дім, - 2005. – 148 с. Смирнов В.О., Білецький В.С. Гравітаційні процеси збагачення корисних копалин. Навчальний посібник. – Донецьк: Східний видавничий дім, - 2005. – 300 с. Білецький В.С., Смирнов В.О. Переробка і якість корисних копалин (курс лекцій). –

Донецьк: Східний видавничий дім, 2005. – 324 с. Білецький В.С., Гайко Г.І. Хронологія гірництва в країнах світу. – Донецьк: Донецьке відділення НТШ, “Редакція гірничої енциклопедії”, УКЦентр, 2006. – 224 с. Папушин Ю.Л., Смирнов В.О., Білецький В.С. Дослідження корисних копалин на збагачуваність (навчальний посібник). Донецьк: Східний видавничий дім, НТШ-Донецьк – 2006. – 344 с.

7. Атлас нафтогазоносних провінцій України // тт. I-VI. – Львів: вид-во УкрДГРІ, 1999.

8. Тлумачний словник-довідник з автоматизації, телемеханізації та використання обчислювальної техніки для працівників газової промисловості. – Харків: Українська нафтогазова академія, 1997 – 536 с. Тлумачний російсько-українсько-англійський словник з екології / Уклад.: М.Д.Гінзбург, Н.І.Азімова, І.О.Требульова та ін.; За заг. ред. А.А.Рудніка. – Харків: Українська нафтогазова академія, 2000. – 736 с. Тлумачний російсько-українсько-англійський словник з енергетики / Уклад.: М.Д.Гінзбург, Н.І.Азімова, М.В.Чернець та ін.; За заг. ред. А.А.Рудніка. – Харків: Українська нафтогазова академія, 1999. – 752 с. Тлумачний російсько-українсько-англійський словник з охорони праці, технічного нагляду. / Уклад.: М.Д.Гінзбург, Н.І.Азімова, О.О.Болокан та ін.; За заг. ред. В.В.Розгонюка – Харків: Українська нафтогазова академія, 1998. – 536 с.

9. Донецький вісник НТШ. тт. 1-15, 2001-2006. - 3500 с.